

ΠΡΟΒΛΗΜΑ 3ον

Τὰ ὄντα συμβαίνουν κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος ἢ τῆς σκοπιμότητος ; Εἰς τὸ τρίτον πρόβλημα ἔχομε δύο θεωρίας.

1) Ἡ καουζαλίσμος, αἰτιολογική, καθ' ἣν τὰ ὄντα καὶ φαινόμενα τοῦ κόσμου συμβαίνουν κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος.

2) Ἡ φιναλίσμος, τελολογική, καθ' ἣν τὰ ὄντα καὶ φαινόμενα συμβαίνουν κατὰ τὸν νόμον τῆς σκοπιμότητος, κατὰ ταύτην λέγει ὁ Ἀριστοτέλης οὐδὲν μάτην γίγνεται ἐν τῇ φύσει. Καὶ κατὰ μὲν τὴν θεωρίαν τῆς αἰτιότητος μόνον αἷτια ποιητικὰ ὑπάρχουν καὶ δρῶσιν ἐν τῷ κόσμῳ δηλ. ὑπάρχει σειρά αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, καὶ πᾶν ἀποτέλεσμα προέρχεται ἐξ αἰτίας τινός, ἣτις ἀποτέλεσμα ἄλλης αἰτίας καὶ οὕτω καθ' ἐθῆς, οὕτως ὥστε κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην φθάνομεν εἰς τὸ «πρῶτον κινουῦν». Ἡ κυρία ὄψις τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ὁ μηχανισμὸς καθ' ὃν τὰ πάντα κινουῦνται ὡς μηχανή.

Κατὰ δὲ τὴν τελολογικὴν θεωρίαν δὲν ὑπάρχουν αἷτια καὶ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ μόνον σκοποὶ ἢ αἷτια σκόπιμοι.

Ἡ τελολογία δὲ αὕτη εἶναι αὐστηροτέρα καθ' ἣν παντοῦ σκοποὶ καὶ οὐδὲν ἄνευ σκοποῦ τελεῖται καὶ β') μετριοτέρα καθ' ἣν ὑπάρχουν μὲν αἷτια τελικά ἀλλὰ ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν καὶ τὰ ποιητικὰ δηλ. ἡ μετριοτέρα συνδυάζεται μὲ τὴν θεωρίαν τῆς αἰτιότητος. Ὁ σκοπὸς δὲ ὁ ἐπικρατῶν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ κόσμου προέρχεται 1) ἀπὸ τινος ἀντιθέτου

ὄντος ὅπερ δημιουργῆσαν τὸν κόσμον ὥρισε τέλη ἐν τε αὐτῷ καὶ τοῖς ἐπὶ μέρους αὐτοῦ καὶ οὕτω ἔχομεν τὴν ὑπερβατικὴν σκοπιμότητα. 2) Ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχουν οἱ σκοποὶ ἢτοι ἡ λειτουργία τῶν ὄντων καὶ φαινομένων ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὰ σπέρματα τῆς σκοπιμότητος, ἅτινα συντελοῦνται ἐν τῷ χρόνῳ καὶ οὕτως ἔχομεν τὴν ἔμμονον ἢ ἐνδοκόσμιον. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας ὁπαδοὶ τῆς σκοπιμότητος φαίνονται ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων ὁ Δημόκριτος περὶ οὗ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει «Δημόκριτος τὸ οὐ ἔνεκα ἀφείς, πάντα ἀνάγει εἰς ἀνάγκην ἢ χρῆται καὶ ἡ φύσις.»

Ἐν γένει δὲ οἱ ὑλίζοντες ἀποδέχονται μόνον τὴν μηχανικὴν θεωρίαν τῆς αἰτιότητος, διότι τὰ ἐκ τῆς ὕλης γεγόμενα δι' αἰτίαν τινὰ ἢ ἀνάγκην γίνονται. Ὅπαδοὶ δὲ τῆς σκοπιμότητος εἶναι οἱ ἀποδεχόμενοι τὸ ἀνώτερον ὄν. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Διαβίνου ἀπιδέονται τὴν σκοπιμότητα ἐν τῇ ἀνελίξει τῶν ὀργανισμῶν, ἀλλ' αὕτη προέρχεται ἐκ κληρονομικότητος καὶ προσαρμογῆς πρὸς τὸ περιβάλλον. Ὁ Χαϊκελ δὲ μὴ ἀποδεχόμενος ταύτην ἀλλὰ τὴν αἰτιότητα ἐδημιούργησε τὸν ὄρον δύσκολος τελεολογία. Ἐπίσης δὲ ἀποδέχονται ταύτην ὁ Δημόκριτος, ἀποδεχόμενος τὴν μηχανικὴν θεωρίαν οἱ Ἐπικούρειοι καὶ δὴ ὁ Λουκρήτιος καὶ οἱ Στωϊκοὶ οἵτινες μᾶλλον ἐπαμφοτερίζουσι δεχόμενοι τὴν εἰμαρμένην ὡς σειρὰν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, ἀλλ' ἔκτοτε δεχόμενοι καὶ τὴν σκοπιμότητα. Ἐκ ὧν νεωτέρων ὁ Χόμπες εἰς τὴν ἠθικὴν του εἰσάγει εἰς τὸν ψυχικὸν βίον τὴν αἰτιότητα καὶ κηρύσσεται ὁπαδὸς τῆς ἀνάγκης, ἧς ὁ-

παδοὶ εἶναι ὁ Σπινόζας, ὁ Νεύτων, ὁ Χόλμπαχ, ὁ Λαμετρὶ καὶ οἱ νεώτεροι ὑλισταὶ Νίτσει. Ὁ Σπινόζας μάλιστα λέγει «πᾶσαι αἰτελικαὶ αἰτίαι οὐδὲν εἶναι ἢ τελέσματα ἀνθρώπων.» Τῆς σκοπιμότητος ἐπίσης ὁπαδοὶ εἶναι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ὁ Ἀναξαγόρας ὁ εἰσαγαγὼν τὸν κοσμοποιὸν νοῦν, τὸν κατὰ σκοπὸν δημιουργοῦντα καὶ διακοσμοῦντα. Εἶναι φανερὸν ἀφ' ἑαυτοῦ ὅτι οἱ εἰσαγαγόντες τὴν θεωρίαν ταύτην εἶναι ὅσοι δέχονται τὸν δυῖσμὸν καὶ ὑπερκειμένην δύναμιν, ἐξ τῶ ἐν τῷ κόσμῳ προέρχονται. Ἐκτὸς τοῦ Ἀναξαγόρου ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀκολουθοῦν τὴν θεωρίαν τῆς σκοπιμότητος. Ὁ Σωκράτης (Ξενοφ. Ἀπομνημ. Βιβλ. Α. Κεφάλ. Δ) εἰσάγεται ὁμιλῶν πρὸς τὸν Ἀριστόδημον καὶ διδάσκων πρὸς ὑπάρξεως καὶ σκοπιμότητος τοῦ θεοῦ. Ὁ δὲ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνι κάμνει λόγον καὶ περὶ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ νοῦ αὐτοῦ ὅστις σκοπίμως διέθεσε τὰ πάντα. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης ψέγει αὐτὸν διότι ἐνῶ πρότερον εἰσάγει τὸν νοῦν κατὰ σκοπὸν τὰ πάντα διαθέτοντα, ἔπειτα ἀκολουθεῖ (κατὰ Σωκράτην) τὴν μηχανικὴν θεωρίαν καὶ ἐρμηνεύει τὰ ὄντα ὡς φαινόμενα μηχανικῶς.

Ὁ δὲ Ἀριστοφάνης ἐπίσης ἐπαινεῖ τὸν Ἀναξαγόραν λέγων ὅτι «νήφων ἐφάνη παρ' εἰπῆ τοὺς λέγοντας πρότερον.» Καὶ ἐν τῇ τελεολογικῇ θεωρίᾳ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι ὁ κόσμος εἶναι τὸ δυνάμει ὅπερ προσλαμβάνον τὸν τύπον, ἰδέαν ἢ εἶδος ἀποβαίνει πάντοτε «ἐνεργείᾳ» διὰ τινος ῥοπῆς διδομένης ἄνωθεν. Οἱ Στωϊκοὶ ἐπίσης λέγουσιν ὅτι τὸ καινὸν

εἶναι καὶ τοῦτ' οὐσμπλήρωμα τῆς καλῆς εἰκόνας τοῦ κόσμου· οὕτω δὲ ὁ Χάϊμπνιτς εἶπεν ὅτι ὅπως εἰς τὴν εἰκόνα τὸ μὲν ὅλον εἶναι καλὸν ἀλλὰ μέρος τι εἶναι ἢ δύναται νὰ εἶναι κακὸν, οὕτω συμβαίνει καὶ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ κόσμου. Οὕτω μετὰ τὸν Πλάτωνα πρόδρομον γενόμενον, οἱ Στωϊκοὶ ἐγένοντο εἰσηγηταὶ τῆς δικαιώσεως τοῦ Θεοῦ ὅτι τὸ ἐπὶ μέρος φαινόμενον κακὸν ἐν τῷ συνόλω ὅμως εἶναι καλόν. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω οἱ Νεοπλατωνικοὶ καὶ οἱ τελεολογικοὶ τοῦ μέσου αἰῶνος ἔθεσαν τὸν ὅρον αἰτίαι τελικαὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς τετελεσμένας αἰτίας.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Λάϊμπνιτς καὶ ὁ Κάντιος εἶναι ὅπαδοι τῆς σκοπιμότητος ἐκ δὲ τῶν συγχρόνων ὁ Βούντ, ὁ Πούλ Ζανὲ ὅστις ἔγραψε «τελικὰ αἰτία» ὡς καὶ ὁ Μπέρξον, ὁ Μπουτροῦ καὶ ἄλλοι. Ἡ ἄκρατος τελεολογία σπάνίως φέρεται ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ συνήθως ὅμως συνδέεται μὲ τὴν αἰτιότητα. Ἐκ τούτων ὅλων ἐξάγεται ὅτι ἡ θεωρία τῆς σκοπιμότητος εἶναι τῶν δυϊστῶν, ἡ δὲ τῆς αἰτιότητος εἶναι θεωρία τῶν ἀποδεχομένων μόνον ὕλην μὴ ἀποδεχομένων τὸ «οὗ ἔνεκα». Οἱ δὲ μέσοι ἀποδέχονται γαὶ τὴν ὑπερκόσμιον αἰτίαν ἐξ ἧς τὰ ἐν τῷ κόσμῳ προέρχονται.

— Εἰδικὴ ἢ Μεταφυσικὴ ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο εἰς μεταφυσικὴν τῆς φύσεως καὶ μεταφυσικὴν τοῦ πνεύματος.

1) ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Φυσικὴ φιλοσοφία ἢ Φυσικὴ ἀπλῶς καλεῖται ἡ ἔ-

ρευνα ἢ ἐξέτασις τῶν προϋποθέσεων καὶ πορισμάτων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἰς ὅσα αὐταὶ συμβάλλονται εἰς τὴν ἀποτελεσθῆναι ἐνιαίας περὶ τοῦ κόσμου θεωρίας. Πρῶτος δὲ ὁ Ἀριστοτέλης κάμνει λόγον περὶ Μαθηματικῆς Φυσικῆς καὶ Θεολογικῆς φιλοσοφίας. Ἐπειτα ὁ Δογῆνης ὁ Λαέρτιος λέγει διὰ τὸν Ἀρχέλαον ὅτι «μετήγαγε τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς Ἀθήνας». Ὁ Σενέκας (τῷ 65 θανάων μ.χ.) ἀνήγαγε τὸν ὄρον Φυσικὴ Φιλοσοφία εἰς τὴν Λατινικὴν φιλοσοφίαν, ἐξ οὗ ὄρου προέκυψαν οἱ νεώτεροι ὀρισμοὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν προβλημάτων τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας ἐν μόνον θὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα τὸ τῆς γενέσεως τῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως τῶν ὀργανισμῶν.

Τοῦ προβλήματος τούτου θεωρίαι ὑπάρχουν αἱ ἐξῆς :

1) Ὅτι ὑπὸ ὑπερκοσμίου τινὸς ὄντος ἐδημιουργήθη ἡ ζωὴ καὶ οὕτως ἔχομεν τὴν δημιουργίαν.

2) Ὅτι ἡ ζωὴ παρήχθη αὐτομάτως ἐκ τῆς ὕλης καὶ οὕτως ἔχομεν τὴν θεωρίαν τῆς αὐτομάτου γενέσεως.

Ἡ δευτέρα αὕτη θεωρία ἔχει 3 μορφάς.

α') Ὅτι ἡ ζωὴ ἐγεννήθη (ἢ μᾶλλον ὑπήρξεν εὐθὺς μὲ τὴν ἀνόργανον ὕλην).

β') Ὅτι ἐγεννήθη πολὺ ὕστερον ὅτε οἱ ὄροι τοῦ περιβάλλοντος ἐπέτρεψαν τὴν γένεσιν αὐτῆς καὶ

γ') Ὅτι ἡ ζωὴ ἐπεφοίτησεν εἰς τὴν γῆν ἀπὸ ἄλλων κοσμικῶν σωμάτων. Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἡ θεωρία τῆς δημιουργίας ἄρχεται ἀπὸ τῶν βιβλίων τῆς πα-

λαιᾶς Διαθήκης. Ἀντιπρόσωποι δὲ ταύτης ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ εἶναι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ δυϊσμῶ, ἐπίσης ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ φυσιοδίφης Λινέ καὶ ὁ Κουβιέρ.

Τὴν δὲ αὐτόματον γένεσιν τῆς ζωῆς ἐδίδαξαν οἱ Ἕλληνες πάλιν φιλόσοφοι. Πρῶτος ὁ Ἀναξίμανδρος λέγει «ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ ζῶα καὶ κατόπιν ἀποβαίνει». Ἐπειτα ὁ Ἐμπεδοκλῆς καθ' ὃν περιεργότατα γεννῶνται τὰ φυτὰ, τὰ δὲ μέλη τοῦ ἀνθρώπου γεννῶνται ποῦ μὲν πόδες ποῦ δὲ βραχίονες καὶ ποῦ τὰ ἄλλα, ἀκολουθῶς δὲ συνηνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἐν οὗ πλέον διὰ συνουσίας προέρχονται τὰ ἄλλα σώματα καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὁ Ἀρχέλαος ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου λέγει ὅτι ἡ ζωὴ ἐξ ἰλύος ἐγένοντο, τοῦτο δὲ σχεδὸν καὶ σήμερον εἶναι παραδεκτόν. Ἐπίσης ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Λουκρήτιος τοῦτο ἀκολουθοῦν ἀλλ' ὄχι ὅπως ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἀναπτύσσει, εἰμὴ ἀπλῶς. Καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Δαρβίνος ὁ φυσιοδίφης, ὁ Σοπενχάουερ, ὁ Βούντ, ὁ Χαίκελ, τὰ αὐτὰ περίπου δοξάζουν, ὁ μέγας φυσιοδίφης Λίμπι ὅστις μεταξὺ ἄλλων λέγει ὅτι ἐδημιουργήθη ἡ ζωὴ μετὰ τῆς ἀνοργάνου οὐσίας. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην θεωρίαν δοξάζουν ὅτι οἱ ἀερόλιθοι ἐκόμισαν εἰς τὴν γῆν τὴν ζωὴν ἐξ ἄλλων κοσμικῶν σωμάτων ὡς λέγει ὁ Ρίχτερ. ὁ Ἴος εἰσαγαγὼν ταύτην ὁ Χέλ Μότς ὁ γίγας τῆς φυσικῆς ἔχουν ἰδιαιτέρας μελέτας διὰ τὴν αἴσθησιν τῆς ὀράσεως, ἀκοῆς κλπ. καὶ ὁ φιλόσοφος, ὁ Οὐίλλιαμ Θόμπσον μέγιστος φυσικὸς τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ πρό

τινων ἐτῶν ἀποθανῶν Ἄγγλος χημικὸς Ράμσεϋ. Ἄλλ' ἢ μὲν θεωρία αὕτη προσκρούει εἰς τὴν ἀπόδειξιν ὅτι οἱ ἀερόλιθοι ἐκ τῆς ἐν τῇ ἀτμοσφαιρῇ τῆς γῆς τριβῆς των ὑφίστανται μεγίστην τριβὴν, ὥστε τὰ σπέρματα τῆς ζωῆς δὲν δύνανται ν' ἀνθέξουν, ἀλλ' ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἀντέχουν καὶ πίπτουν εἰς τὴν γῆν πόθεν προῆλθον ταῦτα καὶ πῶς ἐπλάσθησαν ἐπὶ τῶν ἄλλων κοσμικῶν σωμάτων, ἐξ ὧν κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην δυνατὸν νὰ προέρχονται; Ὡστε ἡ θεωρία αὕτη εἶναι μᾶλλον ἀνυπόστατος καὶ δὲν ὠφελεῖ ποσῶς εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας. Ἡ δευτέρα δὲ θεωρία ἔχει ἐναντίον της τὸ ὅτι ἡ γῆ ἡμῶν ἐν τῇ γεννήσει της ὑπῆρξε πεπυρακτωμένη (καὶ ἐστρέφετο περὶ τὸν ἄξονά της καὶ τὸν ἥλιον καθὼς ἀπέδειξεν ὁ Λαπλὰς καὶ ὁ Κάντιος καὶ προεῖπεν ὁ Ἀναξίμανδρος) καὶ ἄρα ζωὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Ἄρα καὶ ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Λίμπι σχεδὸν περιττεύει. Ἡ δὲ δευτέρα της ὄψις, καθ' ἣν ἡ ζωὴ ἐδημιουργήθη αὐτομάτως ἐκ τῶν εὐνοοῦντων ὄρων τοῦ περιβάλλοντος ἔχει μεγίστην κατ' αὐτῆς ἀπόδειξιν τὴν τοῦ Παστέρ.

Ἄλλ' ἂν καὶ οἱ ὀπαδοί του εἶδον ἐκ τοῦ πειράματος τοῦ Παστέρ ὅτι οὐδὲν ἶχνος ζωῆς γεννᾶται αὐτομάτως ἐκ τῆς ὕλης ἐν τούτοις δὲν ἐπίστευσαν καὶ εἶπον ὅτι, τώρα μὲν ἴσως νὰ μὴ ὑπάρχουν εὐνοϊκοὶ πρὸς γένεσιν τῆς ζωῆς ὄροι, ἀλλ' ὑπῆρχέ ποτέ χρόνος καθ' ὃν τοῦτο συνέβαινε καὶ ἐγεννήθη ἡ ζωὴ καὶ ἐξηλίχθη εἰς τὴν σημερινήν. ◆

Τὴν δὲ τρίτην θεωρίαν ἀκολουθοῦν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη (ἂν καὶ δὲν εἶναι φιλοσοφικὸν ἔργον) ὁ

Λινὲ ὅστις ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ ἐδίδασκεν ὅτι τόσα εἶδη ζωῆς ἐδημιουργήθησαν ὅσα καὶ ὑπάρχουν νῦν, ὁ δὲ Κουβιὲ ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ζωὴ ἐδημιουργήθη, κατόπιν κατεστράφη διὰ τοῦ κατακλυσμοῦ, κατόπιν πάλιν ἐδημιουργήθη καὶ πάλιν κατεστράφη διὰ τοῦ κατακλυσμοῦ, κατόπιν πάλιν ἐδημιουργήθη καὶ πάλιν κατεστράφη καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρις ἡμῶν. Ὁ Παστέρ ἔδειξεν ὅτι ἡ δημιουργία τῆς ζωῆς αὐτομάτως εἶναι ἀδύνατος ὡς ἑξῆς. Πρῶτον ἐξέθηκε ὕδωρ καθαρὸν καὶ εἶδεν εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀέρα ὅτι παράγεται ἀπειρία ὀργανισμῶν καὶ ἔπειτα ἀφαιρέσεις ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὸν ἀέρα παρετήρησεν ὅτι οὐδὲν ἶχνος ζωῆς γεννᾶται ἐν αὐτῇ. Ἄρα ἐξάγει ἐκ τούτου τὸ ὅτι τὸ παράγον τὴν ζωὴν εἶναι τὰ σπέρματα τὰ αἰωρούμενα ἐν τῷ ἀέρι (πᾶν ὦν ἐξ ὠοῦ καὶ πᾶν ζῶν ἐκ ζῶντος) ὥστε ἡ αὐτόματος γένεσις εἶνε ἀδύνατος. Ὄθεν οἱ ἀντίθετοι γνώμην ἔχοντες εἶπον ὅτι τώρα δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξουν ὄροι κατάλληλοι πρὸς γένεσιν τῆς ζωῆς, ἀλλ' ὅτι ποτὲ πρότερον ἦτο δυνατὸν τὸ τοιοῦτον διότι ἦσαν ὄροι συντελεστικοί. Εἰς τὸ δεύτερον πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὀργανισμῶν, ἡ πρώτη θεωρία ἀποδέχεται ὅτι ἐδημιουργήθησαν τόσα εἶδη ζωῆς ὅσα καὶ ὑπάρχουν, δηλ. τὴν σταθερότητα τῶν εἰδῶν, ἡ δὲ δευτέρα ἔτι ἐδημιουργήθη ἀρχῆθεν ἐν ἡ πλείονα ἀτελῆ, εἶτα δὲ τῆς ἐξελίξεως παρήχθησαν ἐκ τοῦ ἀτελοῦς τὰ τελειότερα εἶδη μέχρι τοῦ ἀνθρώπου· ἦτοι ἀπὸ τῶν μαλακίων οἱ ἰχθύς, ἀπὸ τούτων τὰ ἀμφίβια, τὰ πτηνὰ ἀπὸ τούτων οἱ πίθηκοι καὶ ἐκ τούτων τέλος οἱ ἄν-

θρωποι. Τρεῖς δὲ εἶναι οἱ συντελέσαντες εἰς τοῦτο παράγοντες.

1) Τὸ εὐμετάβλητον τῶν ὀργανισμῶν καὶ ἡ προσαρμογὴ των εἰς τὸ περιβάλλον.

2) Ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν ἐν τῇ φύσει καὶ

3) Ἡ κληρονομικότης.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας ἡ πρώτη θεωρία εἶναι ἡ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἣν ὑπεστήριξαν οἱ μεγάλοι φυσιολογοὶ Λινὲ καὶ Κουβιέ, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐδίδαξεν ὅτι ὑπάρχουν τόσα εἶδη ὅσα ἐδημιουργήθησαν. Ὁ δὲ Κουβιέ ἀνέπτυξε τὴν περίφημον θεωρίαν τῶν ἀλλεπαλλήλων δημιουργιῶν καὶ κατακλυσμῶν ἣτις ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὰ τῆς Μωσαϊκῆς θρησκείας. Ἡ θεωρία τῆς ἀνελίξεως εἰσήχθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Ἀναξιμανδρου καὶ Ἐμπεδοκλέους. Οὗτοι ἐδίδασκον ὅτι κατὰ μικρὸν ἐξελίχθη ἡ ζωὴ, ἥτοι πρῶτον ἐγένοντο τὰ φυτὰ καὶ ἔπειτα τελειότερα τούτων τὰ ἀτελεῖ ζῶα, ἔξ ὧν τὰ τελειότερα μέχρι τοῦ ἀνθρώπου. Ρητῶς δὲ μνημονεύουν τὸν νόμον τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὸ περιβάλλον, τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος καὶ τῆς κληρονομικότητος. Πρὸ τοῦ Δαρβίνου ὅμως ὁ Λαμάρκ ἐδίδαξεν ὅτι αὐτομάτως ἐδημιουργήθη ἀτελεστάτη τις μορφή ἐξ ἧς διὰ καταλλήλου χρήσεως τῶν ὀργάνων καὶ ὀργανισμῶν προήλθον αἱ τελειότεραι μορφαί. Οὕτως ὁ λαιμὸς τῆς καμηλοπαρδάλεως ἐμυκύνθη διότι καθ' ὃν χρόνον ἐπλάσθη, χλόη ἐπὶ τῆς γῆς δὲν ὑπῆρχεν, ὅθεν τὸ ζῶον ἠναγκάσθη νὰ ὑψώνη τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ δένδρα. Οὕτως ἐξ ἀναλόγου αἰτίας ἐξέλιπον οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἀσπάλακος.

Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν ὁ Σαίντ Ἰλὲρ ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῶν παραγωγικῶν αὐτομάτως, ὁ δὲ Κουβιὲ ὅτι ἐδημιουργήθη ἡ ζωὴ καὶ εἰς τοῦτο ὑπερίσχυσε. Τῷ 1859 ἐφάνη τὸ περὶ γενέσεως τῶν εἰδῶν σύγγραμμα τοῦ Δαρβίνου ἐξ οὗ ἐπεκράτησεν ἡ θεωρία τῶν παραγωγικῶν. Κατὰ τὸν Δαρβίνον ἐν τῇ φύσει ἀρχῆθεν ἐξηλίχθη ἡ ζωὴ φυσικῶς καὶ ὅν τρόπον γίνεται ἡ τεχνητὴ ἐπιλογή ἥτοι ὅπως ἐκ τῶν ἀτελῶν εἰδῶν (τῶν περισσευόντων) παράγονται τελειότερα ὄντα διὰ τῆς διασταυρώσεως τούτων.

Τοῦτο ἐδίδαξαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Οὕτως ἄρα αἱ τελειότεραι ποικιλίαι παράγονται ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ὄρους τῆς φύσεως προσαρμοζομένων προγόνων των, διότι καὶ αὐτὸ τὸ χρῶμα προσαρμόζεται πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὰς ιδιότητας αὐτοῦ· τὸ ζῶον μεταδίδει κληρονομικῶς τελειότερας ἢ ἀτελεστέρας ιδιότητας εἰς τοὺς ἀπαγόνους συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς φρονήσεως. Τέλος ὑπάρχει ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν τοῦ ζώου. Ἦτοι ὅσα ζῶα εἶναι ἀδύνατα καὶ δὲν ἀνθίστανται εἰς τὰς μεταβολὰς τῆς φύσεως ἀποθνήσκουν καὶ ἐξαφανίζονται, τὰ δὲ ἰσχυρὰ ἐπιζῶσι διότι ἀντέχουν. Ὡστε αἷτια καὶ ὄχι σκοπὸς συντελεῖ εἰς τὴν ζωὴν τούτων. Ὁ Δαρβίνος στηρίγματα τῆς θεωρίας του ἔχει τὴν παραβολὴν τῶν κρανίων καὶ ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τῶν πιθήκων. Ὁπαδοὶ δὲ αὐτοῦ μεταξὺ πολλῶν εἶναι ὁ Βοῦντ, Χαϊκελ, Μπύχνερ. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείτου (ἐν τῇ ἀνακυκλώσει τῶν χρόνων) καὶ τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ τοῦ Δημοκρίτου καὶ Στωϊκῶν ὁ νόμος τῆς ἀνελίξε-

ως εἶναι ἀναμφισβήτητος οὐ μόνον ἐν τῇ φύσει ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ψυχικῷ καὶ κοινωνικῷ βίῳ. Ἐπίσης ὁ Σπεύσιππος ὁ Εὐρουμέδοντος ὁ Ἀθηναῖος λέγει ῥητῶς «τὸ κάλλιστον καὶ ἄριστον μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι». Καὶ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας ταύτης εἶναι ἡ ἐξέλιξις τῆς τέχνης, τῆς ποιήσεως, τῆς φιλοσοφίας. Τέλος ἡ θεωρία τῆς ἀνεπίξεως ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Δαρβίνου καὶ τοῦ Λαπλάς. Ἐν τούτοις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σχολῇ τοῦ Δαρβίνου ὑπάρχουν πολλοὶ ἀντικρούοντες τοῦτο καὶ λέγοντες ὅτι μετὰ σκοπιμότητος τὰ πάντα συντελοῦνται ἄνευ δὲ αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρχη ἐξέλιξις. Κατὰ τὰς θεωρίας ταύτης τῆς ἐπιλογῆς ἀντιτάσσεται καὶ τὸ γνωστὸν 1) ὅτι τὸ ἐξ ἄλλου δημιουργούμενον εἶδος ἐπανέρχεται πολλάκις εἰς τὸ πρότερον αὐτοῦ, δὲν ὑπάρχουν δὲ ἄλλως τε 2) Διὰ μέσσω τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τινος εἶδους εἰς τὸ ἕτερον. Καὶ ναὶ μὲν εὐρέθησαν κρανία τινὰ μὴ ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πιθήκων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὑπὸ πλείστον δὲν θεωροῦνται ὡς γέφυρα μεταβάσεως. Ὡστε ὁ πιθηκάνθρωπος δὲν εἶναι μετάβασις ἀπὸ τοῦ πιθήκου εἰς τὸν ἄνθρωπον.

2ον. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας σκοπὸν ἔχει νὰ ἐξετάσῃ τὰ κατὰ τὴν γένεσιν, ἀνάπτυξιν, ἀξίαν καὶ ἀληθείαν τῆς θρησκείας.

Ὁ ὅρος «φιλοσοφία τῆς θρησκείας» εἶναι νεώτερος. Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε τὸν ὅρον θεολογική. Ὑ-

στερωότερον δὲ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν θρησκείαν, καὶ τὴν Χριστιανικὴν ὀνομάσθη θεολογία. Φυσικὴ ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος «φιλοσοφία τῆς θρησκείας». Τὸ κυριώτατον πρόβλημα αὐτῆς εἶναι τὸ περὶ Θεοῦ. Ὑπάρχει Θεός ; καὶ τίς ἡ σχέση αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον ; Τοῦ προβλήματος τούτου ὑπάρχουν 5 θεωρεῖαι.

1) Θεϊσμός. — 2) Δψισμός. — 3) Πανθεΐα. — 4) Πανενθεΐα, 5) Ἄθεΐα.

1ον. ΘΕΪΣΜΟΣ

Ὁ Θεϊσμός ἀποδέχεται θεὸν προσωπικῶς, πανάγαθον, παντοδύναμον καὶ τέλειον ὡς ἐν τῷ Χριστιανικῷ συστήματι καὶ κεχωρισμένον τοῦ κόσμου, ὑπερβατικόν. ὅστις ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ προνοεῖ περὶ αὐτοῦ. Ὁ κόσμος δὲ οὗτος εἶναι πρὸς καιρὸς καὶ φθαρτός, τοὺς δὲ διέποντας αὐτὸν νόμους, οὓς ὁ θεὸς ἔθεσε δύναται ὁ ἴδιος νὰ τοὺς μεταβάλη καὶ οὕτως ἐπιτελοῦνται τὰ θαύματα. Ὁ θεϊσμός εἶναι ὁ κυριώτατος τύπος ὅλων τῶν θεϊστικῶν συστημάτων.

2ον. ΔΨΙΣΜΟΣ

Ἀποδέχεται θεὸν ὅστις εἶναι ὑπερβατικὸς καὶ κεχωρισμένος τοῦ κόσμου κατὰ τοῦτο δὲ συμφωνεῖ πρὸς τὸν θεϊσμόν, ἀλλὰ καὶ διαφέρει αὐτοῦ διότι ἀποδέχεται μὲν ὡς ἐκεῖνος ὅτι ὁ θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἀλλὰ δὲν προνοεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ

δὲν ἐπιτελεῖ θαύματα χάριν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν ἀφήνει εἰς τὴν τύχην του.

3ον. ΠΑΝΘΕΪ·Α

Διαφέρει καὶ τῶν δύο, διότι συγχέει τὸν Θεὸν καὶ κόσμον. Ἀλλὰ ὅτε μὲν ἐξαίρει τὸν κόσμον καὶ ἐξαφανίζει τὸν Θεὸν καὶ ὀνομάζεται φιλοσοφικῶς Παγκοσμία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἀθεϊσμόν, ὅτε δὲ ἐξαίρει τὸν Θεὸν καὶ ἔχομεν τὴν Πανθεΐαν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀκοσμίαν, ἔλλειψιν κόσμου.

4ον. ΠΑΝΘΕΪ·Α

Μεταξὺ Θεϊσμοῦ καὶ Πανθεΐας ζητεῖ νὰ τὰς συμβιβάσῃ καὶ ἀποδέχεται ὅτι ὁ θεὸς εἶναι πραγματικὸς καὶ κεχωρισμένος τοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐνυπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ.

5ον. ΑΘΕΪ·Α

Ἡ Ἀθεΐα τέλος οὐδένα ἀποδέχεται Θεόν. Ἐὰν τὰς θεωρίας ταύτας ἀντιπαραβάλωμεν πρὸς τὰς ἐν τῇ μεταφυσικῇ περὶ τοῦ ὄντος θεωρίας τότε βλέπομεν ὅτι ὁ μὲν θεϊσμός εἶναι ὁ μεταφυσικὸς διϊσμός, διότι ἀποδέχεται Θεὸν καὶ κόσμον, πνεῦμα καὶ ὕλην.

Ὁ Διϊσμός δὲν ἔχει τι ἀντίστοιχον ἐκ τῆς μεταφυσικῆς. Ἡ πανθεΐα δὲ εἶναι ὁ ἐνισμός διότι ἀποδέχεται μίαν οὐσίαν ἐκφαινομένην ὑπὸ δυὸ ιδιότη-

τας, ὕλην καὶ πνεῦμα.

Ἡ πανενθεΐα συγχωνεύεται μετὰ τῆς πανθεΐας, ὁ δὲ θεϊσμός συμπίπτει πρὸς τὸν ὕλισμόν τῆς μεταφυσικῆς.

Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Φιλοσοφίας ὁ Θεϊσμός ἔχει ἀντιπροσώπους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων πολλοὺς φιλοσόφους. Ὁ Ἀναξαγόρας ἰδρυσεν αὐτὸν εἰσαγαγὼν τὸν ἀνώτερον νοῦν τὸν διακοσμοῦντα τὰ πάντα (τοῦ κόσμου). Ὁ Σωκράτης ἀποδέχεται τὴν φρόνησιν ἐν τῷ παντί, νοῦν πανταχοῦ παρόντα καὶ τὰ πάντα γινώσκοντα. Μετὰ δὲ τούτους ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Καρτέσιος, ὁ Λάϊμπνιτς καὶ πλείστοι ἄλλοι.

Τὸν Δεΐσμόν ἰδρυσεν ὁ Ἔρβαρτος εἰς τὸ σύγγραμμά του τῷ 1629 «περὶ ἀληθείας». Οὗτος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Χριστιανικὴν θεωρίαν προσεπάθησε νὰ ἰδρύσῃ φιλοσοφικὴν θρησκείαν διὰ τοὺς σοφοὺς πάντων τῶν χρόνων καὶ ἐθέσπισε 5 ἄρθρα τὰ τῆς δεΐστικῆς του θρησκείας· 1) Ὑπάρχει ὑψιστον ὄν. 2) Ὅφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ λατρεύῃ αὐτὸ. 3) Ἡ ἀρετὴ εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας. 3) Ὑπάρχει ἀθανασία τῆς ψυχῆς. 5) Ὑπάρχει ἄρα τιμωρία καὶ ἀμοιβὴ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ.

Ὁ Τζὼν Λὸκ τῷ 1690 συνεφώνησε πρὸς τὸν Ἔρβαρτον μέχρι τινὸς ἄλλοι δὲ ὄπαδοι τούτων εἶναι ὁ Τόλαντ καὶ Τίνταλ. Ἐκ τούτων ὁ Τόλαντ ὅστις ἦτο Ἰρλανδὸς καὶ ὕστερον ἐγένετο πανθεϊστὴς ἔγραφε «χριστιανισμὸς ἄνευ μυστηρί-

ωνς ὅπερ ἐκάλεσε μέγαν ὑβρῦον καὶ ἐκάη δημοσίᾳ αὐτὸς δὲ ἐξεδιώχθη.

Ὁ δὲ Τίνταλ λέγει ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶνε τόσοσ παλαιὸς ὅσον καὶ ἡ δημιουργία, αἶρει δὲ καὶ αὐτὸς τὰ θεύματα. Τὸ βιβλίον του εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον τῶν Διδιστῶν. Μετὰ τούους πολλοὶ ἄλλοι ἐγένοντο ὁπαδοὶ τοῦ Διδισμοῦ, ὁ Βολταῖρος (ὅστις ἦτο ἄθεος) ὁ Ρουσώ, ὁ Λέσσιγκ (ἄθεος) καὶ ἄλλοι. Ἡ πανθεΐα δὲ φαίνεται ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων ἐν τῇ Ἰνδικῇ. Ἐν Ἑλλάδι ὁ Ξενοφάνης κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην τὸ πρῶτον ἐνίσας εἶπεν εἶναι τὸν θεὸν δηλ. ἐν καὶ πᾶν παντοῦ θεός. Καὶ ὁ Θαλῆς ἔλεγε τὰ πάντα πλήρη θεῶν. Οἱ κυρίως ὅμως ιδρύσαντες τὴν πανθεΐαν εἶναι οἱ Στωϊκοὶ οἵτινες ἐδέχοντο τὸν λόγον ἢ τὴν εἰμαρμένην, τὸν Δία ἐξ οὗ τὰ πάντα ἤρτηνται. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Μπροῦνο ὁ καεὶς ἐν Κάμπιο-Φιόρε τῷ 1600 καὶ ὁ Σπινόζας ἀκόλουθος τῶν Στωϊκῶν καὶ ἀκριθέστερον διατυπώσας τὴν πανθεΐαν. Μετὰ τούτους ἀναφέρομεν τὸν Γκαῖτε, τὸν Σιέλλιγκ, τὸν Σοπενχάουερ, τὸν Χάρτμαν, τὸν Φέχινε καὶ Βούντ.

Τῆς Πανθεΐας ἰδιόαγματα ἐνετυπώθησαν ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ὧν πρῶτος ὁ Κράους ὅστις ὑπέφερε πολλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν του ἐν ἣ προσεπάθει νὰ συμβιάσῃ τὴν Πανθεΐαν καὶ Πανενθεΐαν καὶ ὁ Φέχινε. Ἡ Ἀθεΐα ἔσχε ὁπαδοὺς τὸν Δημόκριτον ὅστις λέγει ὅτι «οἱ θεοὶ εἶναι, τέκνα τῆς φαντασίας» ἐκ τούτου ἐξήχθη τὸ «ὁ φόβος ἔκαμε τοὺς θεοὺς τοῦ πλή-

θους».

Ὁ Ἐπίκουρος ἐπίσης λέγει ὅτι εἶναι τῆς φαντασίας δημιουργήματα καὶ ἐκ τῆς ὕλης γεννηθέντες εἶναι ἀλειτούργητοι, ἄεργοι καὶ μὴ ἀναμιγνυόμενοι εἰς τὰ τοῦ κόσμου ζῶσιν βίον εὐδαίμονα εὐρισκόμενοι ἐν τοῖς μετακοσμίοις (δηλ. τὰ μεταξὺ τῶν κόσμων διαστήματα). Ἄν ὅμως ταῦτα δὲν εἶναι ἀθεῖα, ὅμως εἶναι ἐγγύτατα ταύτης. Οἱ Σοφισταὶ ἐπίσης εἶναι ἄθεοι καὶ ὧν ὁ Πρωταγόρας ἔλεγε «περὶ δὲ τῶν Θεῶν οὐκ ἔχω τι εἰπεῖν ὡς ἔστιν οὔτε ὡς οὐκ ἔστιν.»

Καὶ ὁ Κριτίας ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους εἰς τῶν τριάκοντα λέγει ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι δημιουργημα ἀνθρώπου τινός. Ἀναιρεῖ δὲ ἐν στίχοις ἰαμβικοῖς ὅτι ὁ Σωκράτης ἐδίδαξε ἀναφερόμενον ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν τοῦ Ξενοφῶντος. Μετὰ τοῦτον εἶναι ὁ Θεόδωρος ὁ Ἄθεος. Νεώτεροι δὲ ἄθεοι εἶναι ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ὕλισμοῦ, τινὲς δὲ τούτων μεταπίπτουν εἰς τὴν πανθειαν, ὡς ὁ Χαῖ κελ. Ἐκ τῶν θεωριῶν τούτων μόνον ἡ τοῦ θεϊσμοῦ εἰσηγεῖται προσωπικὸν θεὸν, οἱ δὲ ἄλλοι μποροῦμεν νὰ εἴπουμε ὅτι ἄλλο τι παρὰ θεὸν εἰσηγοῦνται. Ἀ. χ. ὁ Δεῖσμὸς τὸ μὲν ἀποδέχεται θεὸν δημιουργήσαντα καὶ μὴ προνοοῦντα δὲν εἶναί τι ἀσφαλές.

Ἡ δὲ πανθεῖα, συμφύρει θεὸν μὲ ὕλην καὶ διὰ τοῦτο δικαίως τῆς ἀντέταξαν «ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο». Ὡστε ἡ πανθεῖα, δὲν ἴσταται διότι ἀφοῦ συμφύρει θεὸν καὶ ὕλην πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἐν ἑκαστον πρᾶγμα τοῦ κόσμου ὡς θεόν. Ὡστε καὶ ἡμεῖς ὡς καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσμου εἶναι τοῦ θεοῦ. Ἄρα καὶ

τὸ κακὸν γίνεται ἀπὸ τὸν θεὸν κλπ. Ὡστε δὲν ἔχει θεοὶν ἢ πανθεΐα. Τὸ ἴδιο σχεδὸν καὶ διὰ τὴν πανενθεΐαν.

Ἄλ ὁ ἐξετάζων νοῦς ἐζήτησε μᾶλλον ν' ἀποδείξη τὰ ὑπάρχοντα καὶ πρὸς τοῦτο προβάλλει τὰς πέντε ἐξῆς ἐρωτήσεις 1) οὖν τὴν Κοσμολογικήν, 2) οὖν τὴν Τελολογικήν, 3) οὖν τὴν Ἠθικήν, 4) οὖν τὴν Ὀντολογικήν καὶ 5) οὖν τὴν Ἱστορικὴν ἀπόδειξιν.

Καὶ πρῶτον ἡ Κοσμολογικὴ ἀπόδειξις συμπεραίνει τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τοῦ κόσμου. Ἐχει δὲ δύο τύπους ἀποδείξεως τοῦ ἐξῆς. α') ὅ,τι δὲν ὑπάρχει ἐξ ἑαυτοῦ (εἶναι συμβεβηκός) δὲν ἔχει τὴν αἰτίαν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐν ἄλλῳ τινί. β') ὁ κόσμος ὡς συμβεβηκός δὲν ἔχει τὴν αἰτίαν ἐν ἑαυτῷ, 3) ἄρα ὁ κόσμος ἔχει τὴν αἰτίαν ἐν ἄλλῳ τινί.

Τὸ δὲ τί τοῦτο εἶναι ὁ θεός.

β') 1) ὅ,τι δὲν κινεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ κινεῖται ὑφ' ἄλλου. 2) ὁ κόσμος δὲν κινεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ. 3) ἄρα ὁ κόσμος κινεῖται ὑφ' ἄλλου, τὸ δὲ ἄλλο αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός. Τὸν δεύτερον τοῦτον συλλογισμόν εἰσήγαγεν ὁ Ἀριστοτέλης. Τὴν τοιαύτην δὲ κοσμολογικὴν ἀπόδειξιν περὶ Θεοῦ βλέπομεν ἀρχομένην ἀπὸ Ἀναξαγόρου, εἶτα ἀπὸ Σωκράτους, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, Κικέρωνος, τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας Αὐγουστίνου, Δαμασκηνοῦ, τοῦ Καρτεσίου, Καντίου, Λάϊμπνιτς.

Καὶ κατὰ τῶν δύο τούτων ἀποδείξεων φέρονται ἐνστάσεις ὡς «λήψις τοῦ ζητουμένου» ὅταν δηλ.

παίρνω ὡς ἀποδεικτικὸν λόγον πρότασιν χρήσουσαν ἀποδείξεως. Οὕτω λ.χ. εἰς τὸν πρῶτον συλλογισμόν ἢ ἐλάσσων πρότασις χρήζει ἀποδείξεως διότι δὲν ἀπεδείχθη ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν αἰτίαν, μερικοὶ μάλιστα ἀποδέχονται τὸναντίον ὅτι ὁ κόσμος ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν αἰτίαν καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ξένης δημιουργίας. Καὶ κατὰ τοῦ δευτέρου ὃν πραγματεύεται ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Μεταφυσικά του λέγων ὅτι ἐάν τι κινεῖται οὐχὶ ἀφ' ἑαυτοῦ κινεῖται ὑπ' ἄλλου, τὸ ἄλλο ὑπὸ ἄλλου κ. ο. κ., ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον τοῦτο νὰ προχωρῇ ἐπ' ἄπειρον εἶναι ἀνάγκη νὰ σταθῶμεν εἰς ἓν, ὅπερ αὐτὸ κινεῖ μὲν ἀλλὰ δὲν κινεῖται καὶ τοῦτο εἶναι ὁ Θεός, ἀντιτάσσουν τὸ ὅτι ὁ κόσμος α') δυνατὸν νὰ ἐνέχη τὴν αἰτίαν τῆς κινήσεως καὶ β') ὅτι τὸ πρῶτον κινουῦν δὲν εἶναι πάντως προσωπικὸν ὡς ὁ θεισμός λέγει.

Ἡ τελολογικὴ ἀπόδειξις ἔχει ὡς ἑξῆς.

1) Πᾶν σύστημα ἐν ᾧ ὑπάρχουν μέσα καὶ σκοποὶ προϋποθέτει λογικὴν τινα αἰτίαν.

2) Ὁ κόσμος εἶναι σύστημα ἐν ᾧ ὑπάρχουν μέσα καὶ σκοποί.

3) Ἄρα ὁ κόσμος προϋποθέτει λογικὴν τινα αἰτίαν.

Καὶ αὕτη ἡ αἰτία εἶναι ὁ θεός.

Τὴν τοιαύτην ἀπόδειξιν ἀναφέρει ὁ Ἀναξαγόρας, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Βόλφ, Κάντιος κλπ. Ἀλλὰ τινες φέρουν ἔνστασιν λέγοντες ὅτι καὶ αὕτη εἶναι λήψις τοῦ ζητουμένου διότι ἢ ἐλάσσων πρότασις δὲν εἶναι ἀποδε-

δειγμένη καθ' ὅσον μάλιστα πολλοὶ λέγουν ὅτι δὲν ὑπάρχουν πανταχοῦ σκοποὶ. Διότι πλεῖστα καθὼς καὶ οἱ Στωϊκοὶ ἔλεγον ὅτι εἶναι ἄσκοπα, ὡς τὰ ἄγρια ζῷα, τὰ δηλητηριώδη θηρία, κλπ. Ἄν καὶ τοῦτο καὶ ὁ Λαίμπνιτς εἰσήγαγεν τὴν Θεοδικεῖαν λέγοντες ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι ἁρμονικὸν καὶ σκόπιμον. Ἐὰν δὲ ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν ὑπάρχει σκοπὸς καὶ ὅταν πίπτει ἐντελῶς ἢ ἀπόδειξις.

Ἡ ἠθικὴ ἀπόδειξις συμπεραίνει πλέον τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεοῦ οὐχὶ πλέον ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου. Ἔχει δὲ καὶ αὕτη ὡς ἡ κοσμολογικὴ δύο τύπους:

Α' α') Ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ἠθικὸς νόμος τεθεῖς ἢ ὑφ' ἡμῶν ἢ ὑπ' ἄλλου, β') ὁ ἀνθρώπος δὲν ἔθηκε τὸν νόμον τοῦτον, γ') ἄρα ἄλλο τι λογικὸν ἔθεσεν τοῦτον καὶ τοῦτο εἶναι ὁ θεός.

Β' α') Ἡ ἠθικὴ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου ἀπαντᾷ ἁρμονίαν ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίαν συντελουμένην ὑπὸ λογικοῦ ὄντος, β') ἡ ἁρμονία αὕτη δὲν συντελεῖται ἐν τῷ κόσμῳ. γ') ἄρα αὕτη συντελεῖται ἐν ἄλλῳ τινι λογικῷ τῷ Θεῷ.

Τοῦτον τὸν δεύτερον τύπον ὑπεστήριξεν ὁ Κάντιος. Ἐνστάσεις πάλιν φέρουν λέγοντες ὅτι καὶ τοῦτο εἶναι «λήψις τῶν ζητουμένων» καὶ εἰς τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον συλλογισμόν πρέπει ἢ πρότασις νὰ ἀποδειχθῇ ἀκριβῆς, ἀληθής.

Ἡ ὀντολογικὴ συμπεραίνει τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ ὅτι ἔχομεν τὴν ιδέαν αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ὡς ὄντος τελείου.

1) Τὸ ἀπειροτέλειον ὄν, οὗ ἔχομεν ἔννοιαν ἔχει

πάντα τῆς τελειότητος τὰ γνωρίσματα.

2) Ἡ ὑπαρξίς εἶναι γνώρισμα τῆς τελειότητος ἀπαραίτητον.

3) Ἐπειδὴ τὸ ἀπειροτέλειον ὄν ὑπάρχει.

Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀληθῆς «λήψις τῶν ζητούμενων» διότι πρέπει ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ὑπαρξίς εἶναι γνώρισμα τῆς τελειότητος, δηλ. ἡ ἐλάσσων πρότασις. Εἶναι δὲ ἡ ὄντολογικὴ αὕτη ἀπόδειξις τοῦ Ἀνσέλμου, ἐπισκόπου Κανταβρυγίας. Κατ' αὐτοῦ ὁ μὲν πρῶτος ἀντέστη ὁ Ξιανίλλο μοναχός τις ὅστις εἶπεν ὅτι ὅταν νοοῦμεν τι ὄν σημαίνει ὅτι ὑπάρχει, ἔγραφε τὸ ἀκολούθως δὲ ὁ Κάντιος, ὁ Λάϊμπνιτς, ὁ Καρτέσιος, ὁ Ἐγγελος οἵτινες ὅλοι ἀντίρρησαν, ὥστε αὕτη δὲν ὑφίσταται.

Ἡ πέμπτη δὲ ἀπόδειξις, ἡ ἱστορικὴ βασίζεται ἐπὶ τῆς συνομολογίας τῶν ἐθνῶν.

1) Ἡ καθολικὴ περὶ τινος πράγματος δόξα δὲν δύναται νὰ εἶναι ψευδής.

2) Ἡ περὶ θεοῦ δόξα εἶναι καθολικὴ.

3) Ἐπειδὴ ἡ περὶ Θεοῦ δόξα δὲν εἶναι ψευδής.

Ταύτην ἀναφέρει ὁ Σωκράτης ('Απομν. Α, 4) καὶ ὁ Πλούταρχος λέγων «οὐδεὶς ἔστιν οὐδ' ἔσται θεατῆς ἀκέρου καὶ ἀθέου λαοῦ». Καὶ τοῦτο ὅμως εἶναι λήψις τῶν ζητούμενων καθ' ὅσον καὶ ἡ μείζων καὶ ἡ ἐλάσσων πρότασις εἶναι ἀναπόδεικτα.

1) Ἐάν μὴ ὁ Ἀρίσταρχος πρῶτος ἀπεδείκνυεν ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἥλιον καὶ ὄχι ὁ ἥλιος περὶ τὴν γῆν θὰ εἶχομεν σήμερον ὡς πρὸ αὐτοῦ, καθολικὴν ἰδέαν ἐσφαλμένην.

2) Πλείστα ἀντιφάσκουν πρὸς ταῦτα.

Ἄλλ' οὔτε τὸ μὲν, οὔτε τὸ δὲ, ἢ λογικὴ δὲν κα-
τώρθωσε ν' ἀποδείξῃ καὶ ὁμολογοῦμεν τὴν ἀδυνα-
μίαν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελίς 6,	στίχ. 10,	ἀντί νεωτάτων, ἀνάγνωθι	νεωτάτων
" 6,	" 30	" ὅτ	" τὸ
" 8	" 26	" ἔγραψε	" ἔγραψε
" 13	" 19	" ὅτι	" ὅταν
" 13	" 21	" διαιρέσιως	" διαιρέσεως
" 19	" 26		" στίχον 27
" 19	" 27		" " 26
" 20	" 11	" ὀνομάζει	" ὀνομάζει
" 20	" 13	" διαιρεῖς	" διαιρεῖ
" 21	" 2	" περιλαμβάνονται	" περιλαμβάνονται
" 27	" 12	" αἵρέσεως	" αἵρέσεως
" 27	" 19	" διάφορος	" διάφορος
" 27	" 21	" καθ' ἣν	" καθ' ἣν
" 28	" 11	" εὑρεσις	" αἵρεσις
" 29	" 2	" πραγμάτων	" πραγμάτων
" 31	" 12	" Μοντενμ	" Μονταίνι
" 31	" 16	" Χιούμ	" Χιούμ
" 33	" 13	" Χιούζ	" Χιούμ
" 33	" 16	" "	" "
" 33	" 5	" »	" »
" 25	" 20	" δεχομένων	" δεχομένων
" 36	" 5	" ρατιοναλισφους	" ρατιοναλισμούς
" 36	" 12	" σουπρανατορσιίς.	" σουπρανατουραλίσ.
" 38	" 5	" Λαίμπνιτς	" Λαίμπνιτς
" 38	" 14	" "	" "
" 38	" 28	" ἐμπειρικὴ	" ἐμπειρικὴ
" 39	" 11	" Χόμπεξ	" Χόμπες
" 39	" 11	" Γκασεντ	" Γκασίντι
" 39	" 22	" Χιούζ	" Χιούμ
" 39	" 22	" Κοντιγιαίτ	" Κοντιγιαίτι
" 41	" 5	" ἰδίου	" ἰδέα .
" 45	" 25	" Ἡράκλειτο	" Ἡράκλειτος
" 48	" 17	" ἀναγόμεν	" ἀναγόμεθα
" 48	" 27	" Θωμάς	" Θαλῆς